

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42-05 Gundulić, I. (093)
Primljeno: 15.12.2001.

IVAN GUNDULIĆ (1589-1638) U ZAPISNICIMA KAZNENOG SUDA U DUBROVNIKU

SLAVICA STOJAN

SAŽETAK: O Ivanu Gunduliću (1589-1638) nema opsežnijih biografskih momenata. Kazneni spisi otkrivaju da je više puta bio sudac Kaznenoga suda. Njegova komunikacija s pojedincima iz puka, koji su uključeni proces, nije nikad izravna. Steče se dojam kao da Gundulić nije izravno nazočan suočenjima na sudu, već prepušta rutiniranom pisaru da postavlja uobičajena pitanja. U radu se spominju i slučajevi u kojima se Gundulić i njegova uža rodbina javljaju kao stranke u postupku.

Kad je riječ o vremenski bližim nam piscima, ili pak našim suvremenici-
ma, nije teško mnoge pojedinosti iz života dotičnog pisca dovesti u izravnu
vezu s njegovim književnim djelom, odnosno njegovo djelo tumačiti u svje-
tlu nekih biografskih momenata. Stvari stoje drukčije s piscima koji su od
našeg vremena odmaknuti stotinjak pa i više stotina godina. Tada jedino
mjerilo ostaje njihovo književno ostvarenje, poneki najnužniji biografski
podatak vezan uz mjesto i datum rođenja i smrti, posveta, nadimak, u kraj-
nje sretnim primjerima poneka poslanica upućena prijatelju ili rođaku.

Govorimo li o Dubrovniku, odnosno njegovoj književnoj tradiciji, tada
nam se čini da mnoge odgovore na pitanja, koja kao književni povjesničari
postavljamo, nude nam prostori grada, njegova drevna zdanja, njegove

Slavica Stojan, viši je znanstveni suradnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u
Dubrovniku. Adresa: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Lapadska
obala 6, 20000 Dubrovnik.

ulice. Premda zadan unutar prepoznatljivih i stotinama godina malo izmijenjenih gabarita svojih gradskih zidina, Dubrovnik je mijenjao svoje lice, čemu su osobito doprinosili potresi, poglavito onaj katastrofalni iz 15. st., ili pak onaj razorni iz 17., ali i sam ritam života, poduzetnički i gospodarstveni i kulturni napredak.

Pravi snimak autentičnosti života ovoga grada u pojedinim segmentima njegova života, u mijenama i povijesnom razvoju, na razini naoko beznačajnih pojedinosti pa do temeljne strategije njegova održanja, pruža nam Državni arhiv u Dubrovniku. Istraživala sam sustavno u jednom povijesnom segmentu od dvjestotinjak godina, između *Velike trešnje* i pada Republike zapise kancelarije dubrovačkog Kaznenog suda, kao i zapisnike Malog vijeća. Te arhivske serije, koje se vode pod nazivima *Lamenta del Criminale*, *Lamenta de Intus et Foris*, *Lamenta de Intus*, *Lamenta de Foris* i *Diplomata et Acta* svojevrsna su crna kronika dubrovačkog dnevnog života, ali i mnogo više od toga. Osim velikih procesa koji su se vodili zbog izvršenih ubojstava, teških krađa i silovanja, najveći broj tužbi, tzv. *lamenta*, odnosio se na gotovo benigne dogodovštine iz svakidašnjice, pučke svade, psovanja i vrijeđanja te poneku tuču, a sudionici u tim procesima, puk dubrovački, u svojim službenim svjedočenjima ostavio nam je, ni ne sluteći, dragocjene podatke o tome kako se odvijala životna svakidašnjica na ulicama i trgovima grada Dubrovnik, u gradskoj luci, pod krovovima kuća i prostorima u kojima se držalo i prodavalo vino i druga roba, na rubovima grada, gdje je živio priprost i siromašan svijet, na vlastelinskim imanjima u bližoj i daljoj okolini i njihovim ljetnikovcima itd. Bez obzira na činjenicu što ovi zapisi najviše govore o svijetu marginalaca, često u ovim knjigama nailazimo na imena vlastelina (plemkinje izuzetno rijetko), koji najčešće traže namirbu za štete učinjenene na posjedima izvan središta grada, nalazimo znamenite ljude prošlih vremena, i ono što je osobito zanimljivo - susrećemo pisce. Neka imena ponavljaju se češće no druga, što kao činjenica govori samo po sebi. Listajući razdoblje u kojemu je živio i djelovao zrela Gundulić (1589-1638), zamijetila sam učestalost njegove prisutnosti u knjigama Kaznenoga suda; bio je, naime, više puta sudac toga suda, pojavljivao se na njemu kao tužitelj i bio je tužen dva puta, što je za vlastelina relativno visok prosjek, pa je to zapravo i bio povod da zavirim u sudske zapisnike, ostavljajući otvoreno pitanje koliko su i jesu li ove činjenice uopće relevantne za proučavanje njegova književnog djela.

Ivan Gundulić kao mladac je, ne napunivši tridesetu godinu života, bio u dva navrata knezom u Konavlima, 1615. i 1619. godine. Na tu su dužnost slali mlade plemiće, koji su tek stasavali za službu domovini kako bi se, po dalje od grada i ugodnosti gradskog života, stavila na kušnju njihova odanost Republici. To nije bila neka osobita čast, kao što je, primjerice, bila uloga kneza Republike, koji je svoj kratki mandat provodio okružen svojim najbližima u punoj sigurnosti, već je to bio više test izdržljivosti, pa i hrabrosti i nadasve iskušavanje dosade. U tim osamljeničkim razdobljima, lišeni dobra i ugodna društva i zabave, osim lova, nije bila rijetkost da oni skloni peru prionu stvarati. Zahvaljujući činjenici dvaju Gundulićevih pisama iz Konavala, upućenih Velikom vijeću, ostao nam je sačuvan autograf i potpis pisca čije se niti jedno djelo nije sačuvalo u izvorniku.¹ Zasiurno je i Gondula u Konavlima nizao stihove svoga "poroda od tmine", kako je je nazvao svoj rani pjesnički opus prezrevši taštinu mladosti, nakon što je *Pjesni pokorne kralja Davida* datirao 1. "oktumbra" 1620.²

Što je to od čega se Gundulić želio ograditi u svojim mladenačkim djelima, od svojih mladenačkih dana. Uništivši dio svoga opusa, on uistinu pokazuje da nije samo posrijedi gola barokno-jezuitska fraza o novom ustroju vlastita života. Knjige Kaznenog suda ne bilježe ime Gundulićevo sve do njegovih trideset i pet godina, jer se kao tužitelj u procesima šteta na njihovim imanjima pojavljivao njegov otac. No, to zapravo ne znači da je mladi Gundulić u Gradu samozatajno i mirno živio. Nije svaki moralni nestašluk završavao na sudu, za mnoge nije bilo svjedoka. Svjedočenja na sudu o nasilničkom ponašanju mlade vlastele najčešće su izostala zbog prijetnji i straha od odmazde mogućim tužiteljima i svjedocima. U jednom od takvih rijetkih primjera svjedokinja Marija Petra Kusala izjavila je na sudu kako je stanoviti vlastelin iz Gundulićeva doba *tiranižao* njezinu mladu susjedu Luciju hoteći je silovati. Na pitanje sudaca kako ju je *tiranižao* odgovorila je: "Vlasteličići, a najližje mali, koji pelenami vonjaju, lupaju i čine

¹ Gundulićeva pisma datirana su 26. lipnja 1619. i 27. lipnja iste godine. Prvo se nalazi u seriji *Miscellanea*, 17 st., F. I. br. 16, a drugo u seriji *Diplomata et Acta*, 17. st., 71.2126/157 Državnoga arhiva u Dubrovniku. O tome je izvijestio Miroslav Pantić, »Manji prilozi za istoriju naše starije književnosti i kulture.« *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik* 19/3 (1971): 382-388.

² Jakša Ravlić, »Odras domaće stvarnosti u staroj hrvatskoj književnosti; Gundulićevi prvi radovi i njegova razvojna linija.« *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku* 8-9 (1962): 337-372.

insolence, ma ne znam ko su".³ Ovaj se eufemizam dakako, nije odnosio na plemiće dječake, već obijesne mladiće koji su bili pred ulaskom u Veliko vijeće, pa čak i one koji su već bili u njegovu sastavu, ali je žena nastojala opreznim biranjem riječi poštedjeti sebe od mogućih represija, a ipak upozoriti očeve vlasteline da malo obrate pozornost na to što im sinovi rade noću.

Gundulićeva rana djela, koja je nazvao "porod od tmine", koja gotovo sva taksativno nose ženska imena Galetea, Dijana, Armida, Čerera, Arijadna, Koraljka od Šira, Kleopatra i Prozerpina ukradena, moguće je da su bila ispunjena njegovom žudnjom za ženom koja mu se kasnije učinila taštim i ispraznim osjećajem. O Gundulićevu *tiranižanju* mladih sluškinja i žena možemo tek pretpostavljati, imajući na umu i procese koji su se u Dubrovniku vodili protiv njegova sina Šiška, također pisca, a potom i Šiškovih sinova. Ovo, dakako, navodim samo kao primjer uobičajenog nasilničkog ponašanja mlade vlastele, a ne u nastojanju da grijehe Gundulićeva sina i njegovih unuka pripisem velikom piscu.

Stanovita žena Marija Pavlova tužila je Gundulićeva mlađeg sina, Sigismunda Đivova Gondolu (1634-1682), 22. srpnja 1660. godine, kao 26-godišnjaka, u vrijeme kad je Grad napustila većina vlastele, odlazeći u svoje ladanjske ljetne stanove, gdje su lakše podnosili ljetne vrućine. Dan ranije, nakon što su odzvonile 2 ure noći (oko 9 sati uveče), zalupao je na vrata gdje ona stanuje, zahtijevajući da otvori vrata. Sluteći zlo, žena se nije usudila. Kapural Santino zavikao joj je: "otvorite, to je naredba". Ona je potom otvorila vrata, kroz koja je unutra uletio razbješnjeni mladi Gondola i navalio na nju mlateći je i išteći da mu kaže gdje je skrila njegovu mladu kmeticu. Da nije bilo nekih vojnika, bio bi je ubio, tvrdila je ta žena. Djevojka je spavala u kući uz svoga oca, koji je očito došao po nju da je zaštititi od nasilničkog ponašanja Šiška Gundulića i odvede je zorom u sigurnost njihova udaljenog sela. Djevojku je Gundulićeva pratnja upozorila da odmah krene za njim ako ne želi poginuti i ona ga je morala bespogovorno slijediti, iako je znala svoju daljnju sudbinu. Hrabrim istupom žene koja je djevojku pokušala zaštititi protiv Sigismunda Đivova Gundulića otvoren je sudski proces 2. prosinca, a prijestupniku dosuđena dva mjeseca samovanja

³ *Lamenta del Criminale* (dalje: *Lam. Crim.*), ser. 50.3, sv. 30, f. 222, 226 (Državni arhiv u Dubrovniku, dalje DAD).

na tvrđavi Lovrijenac, uobičajena kazna za silovanja koja su počinjali mladi dubrovački vlastelini. Zatvoren je 20. prosinca 1660. godine.⁴ Je li Gundulićevu sinu zatvorska kazna bila opomena za daljnje ponašanje ili pak dobra prigoda za književno stvaralaštvo, ili jedno i drugo, nije mi poznato. Dvije godine kasnije, prikazana je njegova *Sunčanica*, drama u bezbojnim stihovima, kako ju je nazvao Kombol, djelo koje nosi naslov po glavnoj junakinji, češkoj princezi.

Šiškov sin Ivan (1678-1721),⁵ dramski pisac, pjesnik i prevoditelj znao se često naći na sudu zbog svojih obijesnih postupaka, sudjelovanja u tučama i nedopuštenim ljubavnim vezama, kao što je bila ona s jednom dubrovačkom Židovkom, pa i u kriminalnim radnjama gospodarske naravi.⁶ I drugi je sin Šiškov imao podeblji kazneni dosje. Sucima Malog vijeća stigla je vijest 22. rujna 1702. godine da žene ulaze u tvrđave u kojima im je inače bio strogo zabranjen pristup.⁷ Ivan Petrov, *soldat* s tvrđave Sv. Lovrijenac, koji je na njoj služio više od jednog desetljeća, svjedočio je da je Marija iz Trstenog, kmetica Rafa Vladislava Gozze, ulazila u tvrđavu, ostajala oko tjedan dana i zadržavala se u sobi kapetana, a to je bio Šiško Šiškov Gondola (1782-1758). Dvadesetgodišnji Šiško osuđen je na mjesec dana tamnice u dvoru.⁸ A samo nekoliko godina kasnije izazvao je svojom grubošću seljake Banića (selo u Dubrovačkom primorju) da se prituže na njega Malom vijeću, 27. ožujka, 1708. godine.⁹

To se zbivalo u mladim danima Gundulićeva sina Šiška i njegovih unuka Ivana i Šiška, a kako ih je proveo sam Ivan Gundulić možemo tek naslutiti prema njegovim postmladenačkim pokajničkim lamentacijama.

Gundulićevu mladost politički je obilježio veliki raskol među patricijatom (1610.) koji se zbio nekoliko godina nakon što je Ivan/Đivo postao

⁴ *Lamenta de Intus et Foris* (dalje: *Lam. Int. For.*), ser. 53, sv. 57, f. 98, 201-202' (DAD).

⁵ Slobodan Prosperov Novak, »Gundulić Ivan Šiškov.«, u: *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeć i Darko Novaković. Zagreb: Školska knjiga, 2000: 264-265.

⁶ Ivan Šiškov Gundulić, »Suze i tužbe Radmilove Gospodina Điva Šiška Gundulića plemića dubrovačkoga.«, priredio Ivica Martinović, *Dubrovnik* 12/2 (2001): 7-52; Ivica Martinović, »Ivan Šiškov i Luna Židovka.« *Dubrovnik* 12/3 (2001): 27-33; Ivica Martinović, »Ivan Šiškov Gundulić u izbornom žrvnju 1696-1700.« *Dubrovnik* 12/3 (2001): 36-51.

⁷ *Diplomata et Acta* (dalje: *DA*), ser. 76, 18. st., sv. 3402, br. 13 (DAD).

⁸ *DA*, 18. st., sv. 3176, br. 4.

⁹ *DA*, 18. st., sv. 3176, br. 4.

članom Velikog vijeća 1608. godine. Kao svjedok tako presudnih događaja, mladi književnik nije ih mogao prešutjeti u svojim djelima koja se mogu interpretirati i u kontekstu njegovih političkih aluzija. Štoviše, marginalizacija *sorboneškog* roda Gondola čini se da je bila pod izravnim utjecajem ideološke komponente pjesničkog stvaralaštva Ivana Gundulića.¹⁰

U knjigu Kaznenog suda Ivan Gundulić je upisan tek 16. listopada 1624. godine, i to kao tužitelj, a protiv stanovitog seljaka, slobodnjaka iz Rijeke dubrovačke, Trojana Montanjića, jer su mu njegove ovce popasle vinograd u Ombli. Gundulić je zatražio da mu dio ovaca pripadne prema zakonu. Svjedočio je pred sucima Kaznenog suda Petar Lučin iz sela Čajkovića, koje je u neposrednoj blizini Gundulićeve ljetnjakovca, koji je izjavio da je ovce čuvao Montanjićev nasljednik Marko Martinov.

Svjedok je kazao da je pastir poslao ovce prema potoku a sam je plijevio, ali nije znao reći koliko je bilo ovaca (ili je htio zaštititi optuženoga). Sud je dosudio da Trojan Montanjić ima namiriti štetu učinjenu Ivanu Gunduliću dajući mu 8 ovaca, kao i to da plati troškove sudskog procesa. Optuženik je ubrzo štetu namirio, a sudski pisar zabilježio izjavu Ivana Gundulića da je u potpunosti namiren i da više ništa ne potražuje od Trojana Montanjića.¹¹

Dvije godine kasnije Gundulić se ponovno sporio zbog šteta na istome imanju u Rijeci dubrovačkoj. Ovoga puta tužio je Iliju Androva iz Komolca u veljači 1626.¹² Zahtjev za odštetu tada nije realiziran jer nije bilo očevidača.

Pažnju mi je privukao jedan sudski proces koji mnogo više govori o Gunduliću od dva već spomenuta. Riječ je o procesu u kojemu je plemeniti Gondola bio tuženik.

Četrdesetdvoгодиšnjeg Gundulića tužio je 4. listopada 1630. svećenik Marin Đurda Gradića (Gradi), zastupnik nasljednika pok. Frana Gradića, kao i Gundulićeve kmetove Stjepana Mihova, Pava Đurišina, Stjepana Nikolina, Mata Ivanova iz Radovčića te Iliju iz Jesenice, koje je Gundulić u

¹⁰ Stjepan Čosić i Nenad Vekarić, »Raskol dubrovačkog patricijata.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 39 (2001): 305-379.

¹¹ *Lam. Int. For.* sv. 27, f. 183, 187, 189', 190.

¹² *Lam. Int. For.* sv. 28, f.193'.

vrijeme berbe grožđa poslao da razruše Gradićevu među, koju je tri mjeseca ranije bio sagradio Pietro Salvetti, *djetić* Frana Gradića u njegovu đardinu, u Brdu, u Radovčićima.¹³ Svjedok, Matko Stjepanov iz Radovčića, opomenuo je uzurpatore "da paze što čine, jer ih ne šalje pravda", a oni su odgovorili da ih je poslao Ivan, njihov gospodar i da se nalaze na zemljama svoga gospodara Gondole.

Utvrđeno je, međutim, da se sporna zemlja oduvijek zvala Gradićevom, a međa je tu i ranije bila. Da je posrijedi ozbiljan eksces zadiranja u tuđi posjed potvrđuje i tužba vladike Mare Đurđa Gradića od 11. listopada 1630. koja, *per conto degli eredi di Quondam ser Francesco di Gradi fa querella contro ser Giovanni Francesco di Gondola dicendo detto ser Giovanni ne vuole usurpare alcune nostre plocce (ploče) sotto il giardino e casa di detti eredi in Canali in Radovčići, le quale ploče sono di detti eredi et kupe sono stati di loro*.¹⁴

Ivan Gundulić je, otkriva nam ovaj spor, iskoristio smrt svog staleškog druga Gradića i status njegovih maloljetnih nasljednika da bi mu okupirao dio posjeda u Konavlima i oteo tamo zatečen građevinski materijal, posluživši se brzom akcijom koju su izveli njegovi kmetovi porušivši Gradićevu među. Ovako je svjedočio pred sucima Kaznenog suda u Dubrovniku Matko Stjepanov, kmet pok. Gradića: "...što se tiče te tužbe, ja znam, a četrdeset mi je godina, i otac mi je pripovijedao, a pamte to i stariji ljudi iz Radovčića, da je to uvijek bio dio posjeda gospara Gradića a gospodar Gondola je poslao svoje vilane da pomaknu među." Pisar ne bilježi nastavak ove parnice, pa je očito da se temeljito zasvjedočeni uzurpator povukao i namirio štetu nasljednicima pokojnog Gradića.

Ivan Gundulić izabran je po prvi put za jednog od četiri suca Kaznenog suda u Dubrovniku 1632., a potom i 1633. i 1636. godine.¹⁵ Njegova majka, udovica Frana Gondole, tužila je 17. travnja kaznačinu Poljica i svog pudara Miha zbog štete u vinogradu. Budući da se vlasteoske žene općenito rijetko pojavljuju kao tužitelji na sudu, osobito ako imaju punoljetne muške nasljednike, moguće je da je ova iznimka upravo stoga što je u to vrijeme Ivan Gundulić bio jedan od sudaca Kaznenog suda.¹⁶

¹³ *Lam. Int. For.* sv. 30, f. 6, 12, 19', 20.

¹⁴ *Lam. Crim.* sv. 30, f. 12.

¹⁵ *Lam. Int. For.* sv. 32.

¹⁶ *Lam. Int. For.* sv. 35, f. 269.

U knjizi sudskih pritužbi iz te godine stoji neuvezani list na kojem se nalazi nekoliko imena bez ikakvog navoda, osim nekoliko šara koje je netko naknadno dopisao skupa s nekoliko nedovršenih, pa stoga i nerazumljivih stihova, koji nisu napisani prepoznatljivom rukom pisara Kaznenog suda. Riječ je o sudskoj dojadi nekih prijestupnika, čija su imena bila: Mato Bukvić iz Prijedora, Mato Vukov iz Družinića i drugovi, Ilija Sudarić iz Vodovade, te Petar Ničić iz Vodovade i drugovi. A stihovi među šarama koje je ostavilo pero idu ovako: *Aliquam? Tanto tanto. Possi fugire che io ti giongo e se non col corpo ti giongo col core e se col* (nerazumljiva riječ). Možda su to stihovi koje je Gundulić izmislio, ili ih odnekud po sjećanju naveo, isključujući se povremeno iz stvarnosti sudske svakodnevice, ispunjene najviše lamentacijama dubrovačkih marginalaca.

Sljedeće godine, 1637., Gundulić je ponovno izabran za suca, a 14. svibnja tužio je kaznačinu Čibače u Župi, ali očito je neposredno nakon podnošenja tužbe došlo do nagodbe, pa nema zapisa o nastavku procesa.¹⁷ Samo nekoliko mjeseci kasnije, 2. listopada 1637., tužio je Ivana Šaćića iz Dobruše i njegovu ženu, te Vuka Pavlova Salatića iz Crnjegovine (Zastolje u Konavlima), koji su mu krali grožđe iz vinograda smještenog u Hlapće polju u Dobruši.¹⁸ I u svesku sudskih tužbi koje je pisar navodio za tu 1637. godinu našla sam jedan slobodan list s popisom ukradene robe, na kojemu su s druge strane, opet možda Gundulićevom rukom bili zapisani talijanski stihovi pod naslovom *Dell' Historia di Casa Buonalda; All' Albero di casa Buonalda sonetti*.¹⁹

Kakav je Gundulić bio sudac. Čini se strog i dosljedan. Je li mu zbog toga dodjeljivana relativno česta uloga među četvoricom jednogodišnjih sudaca dubrovačkog Kaznenog suda? Činjenica je, međutim, da Gundulić, osim te, nije obnašao niti jednu većeg poštovanja vrijednu državnu dužnost na koje su se birali vlastelini. Osim što nikad nije bio knez Republike (možda zbog prerane smrti, premda je bilo knezova i njegovih vršnjaka), ne nailazimo na nj ni u kakvim važnim poklisarskim i pregovaračkim ulogama. Je li to stoga što mu je već za života pripala čast najvećeg od dubrovačkih poeta, pa se na taj način ostavljao slobodan prostor njegovom stvaralaštvu?! Jer

¹⁷ *Lam. Int. For.* sv. 36, f. 61.

¹⁸ *Lam. Int. For.* sv. 36, f. 230.

¹⁹ Stihovi se nalaze u arhivskoj seriji *Lam. Int. For.* sv. 36, kao pismo na kraju sveska, na kojemu je s jedne strane popis ukradene robe iz jednoga procesa a na drugoj strani stihovi. Gundulić je bio sudac Kaznenog suda te godine. Uz naslov ne stoji nadnevak.

teško je i pomisliti da se u civiliziranoj urbanoj sredini poput Dubrovnika na pjesnike gledalo kao u susjednoj Bosni: "...mi im dajemo milostinju, ali nikad ne pomišljamo da ih izjednačimo sa ljudima od posla i ugleda".²⁰ Ili je ipak posrijedi bila politička i društvena zbilja pjesnikova vremena čije je posljedice "vukao" za sobom vlastelinski rod Gondola sve do svoga utrućuća!?²¹

Presudio je u procesu 13. ožujka 1632., u kojem je Grgur Jerkov tužio Stjepana i Trojana Živkova iz Lozice, Marina iz Lozice i Vlaha Nikolina iz Vrbice da su ga potvorili za lupeža i tukli kamenjem dok se nalazio u lovu.²²

Dana 12. prosinca 1637. Marko Lučin iz Omble tužio je vlastelina Brnju Šimuna Gozze koji mu je naredio da ukrca u barku njegovu sluškinju. Lučin je odgovorio da je došao "nakrcati klaka a ne da vodi čeljad". Tuženi je odgovorio bacajući na njega kamenje i vrijeđajući ga "jebena didijo". Sudio je među ostalima i Ivan Gundulić. Presuda je bila u korist tužitelja, pa je namireni Lučin izjavio sucima da od tuženog više ništa ne potražuje.²³

Godinu dana po smrti Ivana Gundulića, 11. lipnja 1639., Jerolim Sigismundov tužio je u ime njegove udovice Nike, nepoznatog lopova koji joj je opljačkao stranj u Čibači i posjekao stabla *mjendela* koja su se nalazila na tom imanju.²⁴

Još jednu tužbu uložila je sudu dvije godine kasnije, 11. lipnja, 1641. godine, Gundulićeva udovica Nika. Tužila je Nikolu Vickova Mandrila, jer je provalio u njezinu kuću koja se zove *Garzaria* (bez sumnje je u vezi s imenom one znamenite kazališne družine iz Držićeva doba), a smještena je u Širokoj ulici, razbio vrata i okove i odnio razne tamo pohranjene robe.²⁵

Što zapravo možemo o velikom piscu zaključiti iz informacija koje nam pružaju zapisi sudske kancelarije u Dubrovniku? Suočen s nevoljama i opasnostima koje su se nadvijale nad Gradom koji su već tada, dakle još prije potresa, zauvijek napustile zlatne godine rasta i ekonomskog napretka, zahvatilo ga je pokajničko raspoloženje i on odbija biti pjesnik poetske taštine i ispraznosti, ali taština ostaje sastavni dio njegova bića. On se,

²⁰ Ivo Andrić, *Travnička hronika*. Zagreb, 1947: 160.

²¹ S. Ćosić i N. Vekarić, »Raskol dubrovačkog patricijata.«: 305-379.

²² *Lam. Int. For.* sv. 32.

²³ *Lam. Int. For.* sv. 36, f. 188-292'.

²⁴ *Lam. Int. For.* sv. 37, f. 146.

²⁵ *Lam. Int. For.* sv. 41, f. 27.

pomireno s Bogom, želi nadati vječnom spasenju, ali pogled uprt u nebesa nije nimalo zatro njegovu skrb za ovozemaljska materijalna dobra. Nemilosrdni Gundulić, kako ga otkrivaju zapisi kancelarije Kaznenog suda teško bi mogao biti prepoznat kao raskajani razmetni sin, još manje kao ljubavnik, sramežljiv ili pak skrušen i ponizni isusovački đak. I stoga nam se čini da nimalo njegovu neumoljivom gordom aristokratizmu ne pristaje nadimak Mačica. Pretpostavljam da je i ovaj nadimak bio u službi njegovih baroknih antiteza (sličan je primjer Marina Kaboge, osebujne i kontroverzne ličnosti, osobito prisutne u životu Dubrovnikana neposredno nakon Velike trešnje; zvali su ga Mrvica, a bio je gorostasna lika).

Kad na početku 16. pjevanja *Osmana* govori o kraljevima i njihovu odnosu prema puku, Gundulić zapravo govori o sebi i svojim staleškim drugovima, te o svom odnosu prema potčinjenima. On razmišlja o mogućem slomu tiranstva i oholosti, ali oholost ne pobjeđuje u samome sebi, premda je to najavio i *Pjesnima pokornijem* i *Suzama*. Silništvo, štoviše, imponira Gunduliću. Politički kondicioniran kao aristokracija, koja je u Dubrovniku imala političku, izvršnu i sudsku vlast, Gundulić se, bez sumnje, tako postavlja u svakom segmentu svoga djelovanja, pa i sudačkog. O tome izravno i piše, aludirajući na blage vladare:

Tim ako su blage ćudi
ter krvničku mrze želju,
ko zločeste šlju ih ljudi
među žene pod kudjelju.

Što, pak, misli o puku končetožno je sažeo u sljedećim baroknim stihovima:

Puk je slijepac koji oči
ne ima od svjeta i od razbora:
za istinu laž svjedoči
sred taštine i zamora.
sveđ nekrepak, nigda stavan,
ljubi, mrzi, hoće i neće,
trom, lijen, strašiv i pripravan
na pobune i na smeće.²⁶

²⁶ Oba primjera istaknula Dunja Fališevac, *Kaliopin vrt*. Split: Književni krug, 1997: 132-133.

Odnos prema puku iskazuje Gundulić nedvosmisleno kao višekratni sudac Kaznenog suda. Zapisi nam pružaju očevid u to da njegova komunikacija s pojedincima iz puka koji su uključeni proces nije nikad izravna. Naime, proces na sudu odvijao se tako da je sudac (svaka tri mjeseca obavezno je nazočio i predsjedavao jedan od 4 izabrana suca) postavljao pitanja optuženom i svjedocima na koja su oni odgovarali. Tragajući za izvornom Gundulićevom misli izvan konteksta njegove književnosti, bila sam jako razočarana ne našavši nijednog pitanja koje je Gundulić kao predsjedavajući sudac izravno uputio sudionicima u kaznenom procesu. U zapisniku se jednostavno nižu odgovori jedan za drugim, a ispred svakog zasebno pisar je kratko pribilježio *respondeo*. Stječe se dojam kao da Gundulić nije izravno nazočan suočnjima na sudu, već prepušta rutiniranom pisaru da postavlja uobičajena pitanja u tim, manje više sličnim situacijama sukobljenih strana. Pouzdajući se u pisarevu vještinu komunikacije s običnim svijetom, koji je svakodnevno ispunjavao sudsku kancelariju smještenu u prizemlju Kneževa dvora s desne strane njegova pročelja, a zasigurno duboko prezirući primitivnu retoriku marginalaca, smrad njihovih znojnih tijela kojima su ispunjavali niski svod sudske kancelarije Gundulić je samo nadzirao proces koji je u suštini vodio pisar, ili je pak, kao vješt i dobar praktičar, izuzetan poznavalac ljudskih prijetvornosti i mana nastojao ovim skraćenjima svesti proces na njegovu najmanju djelotvornu mjeru. Pitanja nekih sudaca, postavljena na dugo i široko, ostavljaju dojam da je suce vodila radoznalost više nego djelotvornost sudskog izvršenja i da su se, slušajući odgovore upitanih, dobro zabavljali. Gundulića očito nisu osobito veselili susreti s tim lijenim, plašljivim i potkupljivim polusvijetom, spremnim da lažno zasvjedoči i krivo se zakune i mijenja svoje stavove, kako ga je sam okarakterizirao. Slušajući jednim uhom optužnice, on je možda, na sreću hrvatske književne povijesti, drugi dio svoje pozornosti svraćao na knjigu koju je imao pri ruci ili prevrtao u mislima, ili tesao kakve stihove koji su potom postajali tkivo njegovih spjevova, možda čak i *Osmana*.

IVAN GUNDULIĆ (1589-1638) IN THE CRIMINAL RECORDS OF DUBROVNIK

SLAVICA STOJAN

Summary

A marked feature of the old Croatian literary scholarship is the absence of biographical data. The life and work of Ivan Gundulić, poet and author of the famous *Osman*, is also shrouded in mystery. While sifting through the archival records pertaining to the period of Gundulić's mature years, the appearance of his name in the Criminal Records caught my attention. He had been appointed magistrate on several occasions and was recorded to have made his appearance in court as a plaintiff. The fact that he himself was prosecuted twice, encouraged my research into the trial records of the Criminal Court with the aim of establishing whether the discovered historical data could be of relevance to the study of his literary work and, if so, to what extent.